

УДК 336.52 + 303.725.33

Швець С.М., канд. екон. наук

доцент кафедри економіки і підприємництва факультету
менеджменту та маркетингу НТУУ "КПІ"

ОЦІНКА ВПЛИВУ СУКУПНИХ БЮДЖЕТНИХ ВИТРАТ НА ТЕМПИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Проведено аналіз впливу сукупних бюджетних витрат України на динаміку ВВП за допомогою методів економетричного і параметричного моделювання. Визначено критичну межу обсягу видатків і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення, за якої економічне зростання припиняється.

К л ю ч о в і   с л о в а : економічна політика, державні видатки, інституційна структура.

У світлі останніх тенденцій розвитку світової економічної системи і попередження ознак другої хвилі фінансової кризи, що поширюється на теренах ЄС, Україна не зможе довго перебувати осторонь кризових процесів, якщо брати до уваги ступінь відкритості економіки держави та зростаючий попит на запозичення для забезпечення фінансування внутрішніх і зовнішніх торгових зобов'язань. У таких умовах країна як ніколи потребує розробки виваженої економічної політики для протидії негативним викликам.

Центральне місце у вирішенні поставленого завдання лежить у площині питань, пов'язаних із формуванням дієвих інструментів забезпечення економічного зростання країни, які тісно пов'язані з розвитком сектора загальнодержавного управління (ЗДУ). В умовах нестачі фінансових ресурсів саме від ефективності використання фіскальних важелів впливу на розвиток економіки залежить ледова частина успіху з протидії кризовим явищам внутрішнього та зовнішнього походження. Для забезпечення формування управлінських рішень у сфері оперування державними фінансами необхідно дослідити ступінь і характер взаємовпливу розвитку сектора ЗДУ і економіки загалом.

Дослідження, що проводяться у площині пошуку особливостей впливу видатків бюджету на ВВП, зосереджені переважно на трьох основних моментах. По-перше, це визначення оптимальної питомої ваги кінцевих витрат сектора ЗДУ в структурі ВВП. По-друге, це вивчення впливу зміни видатків бюджету на ВВП. І по-третє, це визначення характеру впливу окремих статей витрат бюджету на темпи економічного зростання. Результати досліджень впливу обсягів споживання і розміру сектора ЗДУ на економічне зростання у хронологічному порядку подано у табл. 1¹. При цьому до уваги бралися лише ті роботи, статистична база вибірки яких нараховує понад два десятки країн.

¹ Бібліографічний опис робіт див. [1–19].

Як видно з табл. 1, переважна частина досліджень указує на наявність негативного впливу збільшення розміру бюджетних витрат на економічне зростання. Провідний американський економіст Д.Мітчел [20] зауважує про наявність не менше восьми причин обґрунтування негативного впливу зростання видатків бюджету на зростання ВВП. По-перше, це наявність додаткових витрат, пов'язаних із забезпеченням проведення фінансових операцій у бюджетній сфері. По-друге, це заміщення кожної додаткової одиниці, сплаченої реальним сектором у вигляді податків, для фінансування бюджету. По-третє, це наявність викривленого механізму розподілу витрат між тими, хто отримує бюджетні кошти, що не відповідають пропорційним обсягам створення такими споживачами товарів і послуг в економіці.

Таблиця 1

Історична ретроспектива проведення досліджень взаємозв'язку між розвитком сектора ЗДУ і економіки загалом

Автори дослідження (роки)	Об'єкти дослідження (період)	Результати дослідження
Д.Ландау 1983	100 країн світу (1950–1975)	Обернено пропорційний зв'язок між питомою вагою кінцевих споживчих витрат сектора ЗДУ у структурі ВВП за категорією витрат і темпами зростання ВВП на одну особу
Р.Корменді, Ф.Меджурі (1985)	47 країн світу (1960–1980)	Підтвердження щодо впливу зростання обсягу споживання сектора ЗДУ на темпи економічного зростання не встановлено
Р.Рем (1986)	115 країн світу (1960–1980)	Сукупний вплив розміру сектора ЗДУ на економічне зростання має позитивний характер
К.Грієр і Г.Таллок (1989)	113 країн світу (1950–1981)	Зростання обсягів споживання сектора ЗДУ негативно впливає на економічне зростання
Р.Барро (1991)	98 країн світу (1960–1985)	Зростання сектора ЗДУ має позитивний вплив на зростання обсягу людського капіталу і негативний вплив на темпи приросту реального ВВП
М.Нелсон і Р.Сінг (1994)	70 країн світу (1960–1985)	Не визначено чіткої залежності між зміною темпів приросту обсягу сектора ЗДУ та економічним зростанням
Л.Джонг-Ва (1995)	Країни, що розвиваються (1960–1985)	Більші обсяги споживання сектора ЗДУ призводять до уповільнення економічного зростання
Д.Гура (1995)	33 країни африканського континенту (1970–1990)	Негативний взаємозв'язок між видатками бюджету та економічним зростанням
Дж.Гусех (1997)	59 країн, що розвиваються, із середнім доходом одну особу (1960–1985)	Зростання розміру сектора ЗДУ має утрічі сильніший негативний вплив на економічне зростання у недемократичних країнах, ніж у країнах, що розвиваються на демократичних засадах
Т.Келлі (1997)	73 країни світу (1970–1989)	Зафіксовано позитивний вплив на економічне зростання капітальних видатків і видатків на соціально захищені статті державного бюджету
Дж.Жватні, Р.Лоусан, Р.Холкомбі (1998)	23 країни ОЕСР (1970–1990)	Негативний взаємозв'язок між (1) розміром сектора ЗДУ і темпами зростання ВВП (2) темпами зростання видатків бюджету і ВВП

Автори дослідження (роки)	Об'єкти дослідження (період)	Результати дослідження
С.Фолстер і М.Хенрексон (1999)	Економічно розвинені країни (1970–1995)	Наявність тенденції до скорочення темпів економічного зростання за умови збільшення державних витратів
А.Бартон (1999)	Країни ОЕСР (1970–1999)	Зростання питомої ваги сектора ЗДУ у ВВП прискорює зростання безробіття в економіці
В.Гець (2000)	24 країни світу (1997–2002)	Розроблено прогноз розвитку країн – типових представників основних регіонів світу, з урахуванням наслідків фінансової кризи 1998 р.
А.Бассаніні, С.Скарпетта (2001)	21 країна ОЕСР (1971–1998)	Встановлено наявність критичної межі розміру сектора ЗДУ, вище за яку починають уповільнюватися темпи економічного зростання
А.Дар, С.Аміркалхалі (2002)	19 країн ОЕСР (1971–1999)	Продуктивність праці і фондівіддача знижуються із зростанням розміру сектора ЗДУ
М.Саез, С.Гарсія (2006)	15 країн ЄС (1970–2002)	Витатки бюджету мають позитивний вплив на економічне зростання країн ЄС
С.Геррера (2007)	36 країн світу (1961–2005)	Позитивний вплив зростання витрат сектора ЗДУ на ВВП змінюється на протилежний при досягненні критичної межі, за якої норма граничних витрат випуску державних цінних паперів перевищує рентабельність капітальних витратів бюджету
А.Афонсо, Д.Фесері (2008)	28 країн ЄС і ОЕСР (1970–2004)	Збільшення споживання сектора ЗДУ разом із зростанням окремих статей витратів бюджету мають негативний вплив на темпи економічного зростання

Джерело: укладено автором.

По-четверте і по-п'яте, це свідчення того факту, що система забезпечення фінансування різних програм економічного спрямування не зумовлює підвищення зацікавленості суб'єктів господарювання до ефективнішого використання ресурсів виробництва і формування більш ощадливого ставлення до споживання бюджетних коштів. По-шосте, це викривлення процесу ціноутворення на ринку товарів і послуг за рахунок спотворення системи розподілу ресурсів між суб'єктами господарювання при формуванні пропозиції продукції сектора ЗДУ. По-сьоме, система надання послуг бюджетною сферою має менш ефективний спосіб реалізації по відношенню до забезпечення аналогічною продукцією суб'єктів господарювання на ринкових засадах. І по-восьме, державні програми у своїй сутності дещо стримують загальну тенденцію конкурентного виробництва до пошуку джерел інноваційного розвитку.

Найбільшого поширення щодо дослідження впливу бюджетної сфери на економіку країни набула робота, яку виконав видатний американський економіст Р.Барро у 1989 р. [21]. Його ім'ям названо графічне відображення залежності темпів економічного зростання і питомої ваги розміру сектора ЗДУ у ВВП (BARS Curve) в частині пошуку оптимальних розмірів бюджетної сфери.

Результати досліджень, наведені в табл. 1, із-поміж іншого вказують на широке розмаїття значень обсягу бюджетних витрат у відсотках до ВВП, що перебуває у межах від 20% (Корея 1990 р.) до 71% (Швеція 1993 р.) [22]. Зокрема, середнє значення питомої ваги бюджетних витратів у ВВП на кінець 2007 р. для країн ОЕСР становило 40,4%, а для країн ЄС – 46,2% [22]. Слід

зазначити, що саме зменшення дефіциту бюджету є предметом переговорів країн ЄС на найвищому рівні впродовж останніх місяців кінця 2011 р. – початку 2012 р. як головна умова протидії поширення другої хвилі фінансової кризи на теренах угруповання.

Для проведення дослідження впливу державних видатків на економічне зростання української економіки автором використано економетричні методи моделювання та прогнозування, а також параметричний інструментарій коригування результатів розрахунків. Для встановлення залежності між показниками та розрахунку постійних коефіцієнтів регресії використано поширений економетричний інструмент – метод найменших квадратів (МНК) як найбільш прийнятний при проведенні відбору незалежних змінних. Побудову регресійних залежностей виконано на основі використання прикладного економетричного пакету GRETJ. Вибір програмного продукту обумовлено наявністю дієвої інструментальної бази пошуку регресійних рівнянь та ефективної системи оцінки їхніх економетричних властивостей. Параметричне моделювання проведено за допомогою використання програмного продукту Libre Office Calc (аналог Microsoft Office Excel). Часовий термін використання ретроспективи обстежень обмежено, починаючи з 2005 р., беручи до уваги наявну статистику Державного бюджету України із квартальною періодичністю.

При визначенні впливу зміни обсягів реальних значень кінцевих споживчих витрат сектора ЗДУ на зміну реального ВВП автором отримано регресійну залежність виду:

$$\Delta GDP_r = \frac{1}{\Delta \frac{BudgetCons_r}{GDP_r} (-1)^{0,67}} \quad (1)$$

де: ΔGDP_r – відношення обсягу ВВП у цінах базового 2007 р. до попереднього кварталу;

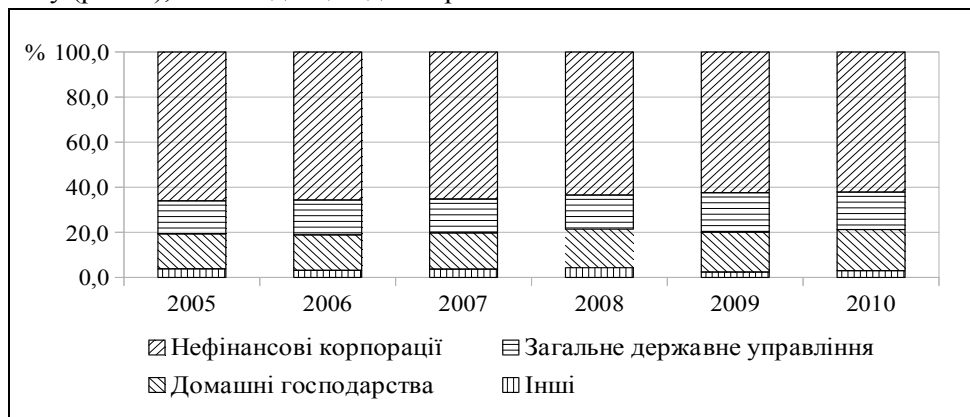
$\Delta \frac{BudgetCons_r}{GDP_r} (-1)$ – відношення питомої ваги обсягу кінцевих споживчих

витрат сектора ЗДУ у ВВП (показники вимірюються у цінах базового 2007 р.) до попереднього кварталу із лагом запізнення 1 квартал.

Результати моделювання дають можливість сформулювати висновок про те, що зростання питомої ваги кінцевих споживчих витрат державного сектора по відношенню до ВВП має негативний вплив на економічне зростання в цілому, принаймні починаючи з 2005 р. Так, збільшення питомої ваги кінцевих споживчих витрат сектора ЗДУ в структурі ВВП на 1% при незмінних інших факторах призводить до зниження темпів економічного зростання з лагом в 1 квартал приблизно на 0,35% (з урахуванням коефіцієнту детермінації 0,57) у межах квартального часового виміру. Таким чином, випереджувальне нарощування державних витрат по відношенню до збільшення ВВП в реаліях української економіки не сприяє використанню повною мірою потенційних можливостей економічного зростання.

Сектор ЗДУ безпосередню впливає на розвиток секторів економіки через розподільну функцію фіскальної системи. Регулювання перерозподілу доходу між секторами економіки шляхом надання трансферів одним секторам і зміни податкового навантаження на інші дає змогу, з одного боку, підтримувати стабільний розвиток інституційних секторів. З іншого боку, такий вплив держави може провокувати виникнення диспропорційних тенденцій на макроекономічному рівні. Для підтвердження такого висновку на рис. 1 подано структуру валової доданої вартості (ВДВ) у розрізі основних секторів економіки. Як видно з графіка, питома вага ВДВ тих секторів економіки, які є основними кінцевими споживачами у використанні ВВП, поступово зростає. Поряд із цим питома вага ВДВ сектора нефінансових корпорацій, який традиційно посідає перше місце за показником валового нагромадження основного капіталу (рис. 2), має тенденцію до скорочення.

Рис. 1. Динаміка структури ВДВ у розрізі секторів економіки, %

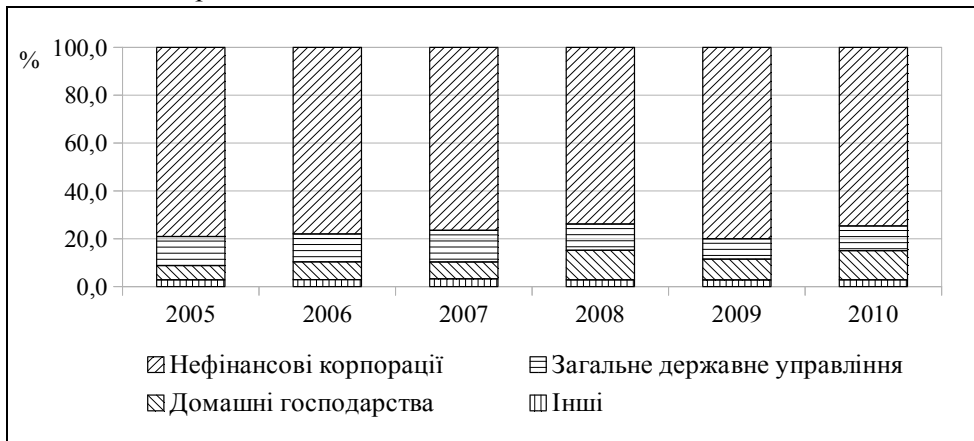
Джерело: побудовано за даними Держслужби статистики України за відповідні роки.

Для визначення, який саме сектор – домашні господарства чи ЗДУ – найбільше впливає на витіснення реального виробництва зі структури доданої вартості, проведемо порівняння зміни реальних значень кінцевих споживчих витрат порівняно зі зміною валового нагромадження капіталу. На рис. 3 подано порівняльну характеристику зміни зазначених вище показників до відповідного періоду попереднього року. Із графіків видно, що у той час, як зміна кінцевих споживчих витрат домогосподарств має рівноважну сталу тенденцію, динаміка зміни валового нагромадження капіталу знаходиться в дисонансі зі зміною кінцевих споживчих витрат сектора ЗДУ. Тобто скорочення кінцевих витрат сектора ЗДУ відбувається поряд із зростанням темпів приросту валового нагромадження капіталу і навпаки.

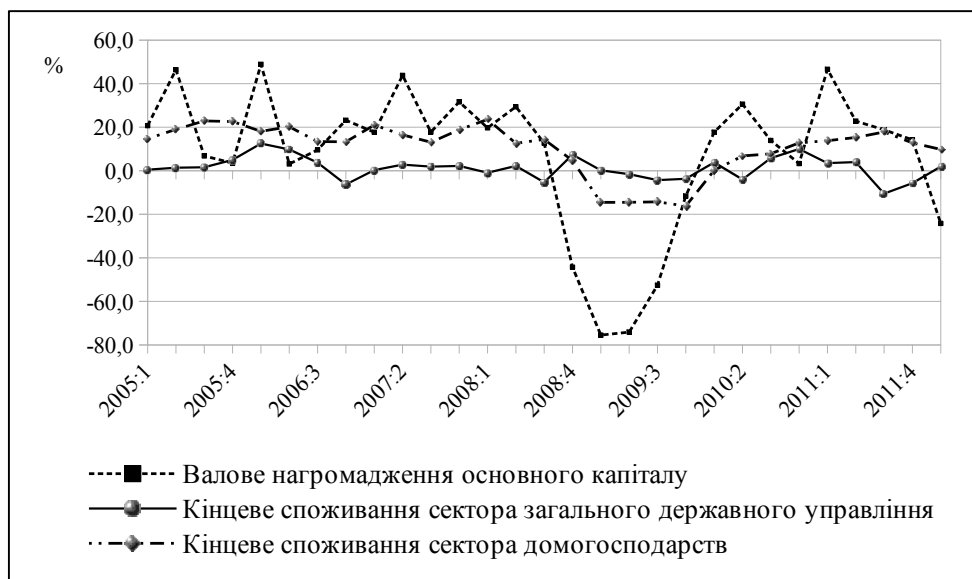
Таким чином, зростання державних витрат створює диспропорцію інституційної структури в напрямі скорочення питомої ваги сектора нефінансових корпорацій у процесі кінцевого використання ВВП. Для подальшого дослідження впливу витрат бюджету на ВВП автором прийнято рішення використати показник видатків і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення, оскільки останній враховує окрему категорію бюджетних розрахунків, пов'язану з кредитними операціями. Окремо слід за-

уважити, що статистична інформація щодо показника витрат Зведеного (консолідованого) бюджету України із місячним (квартальним) розподілом не є повною, тому в науковому дослідженні використовується показник витрат Державного бюджету України. Крім того, тенденції зміни обох показників не надто відрізняються, бо лівова частина наповнення зведеного бюджету належить саме державній складовій.

Рис. 2. Динаміка структури валового нагромадження основного капіталу у розрізі секторів економіки, %

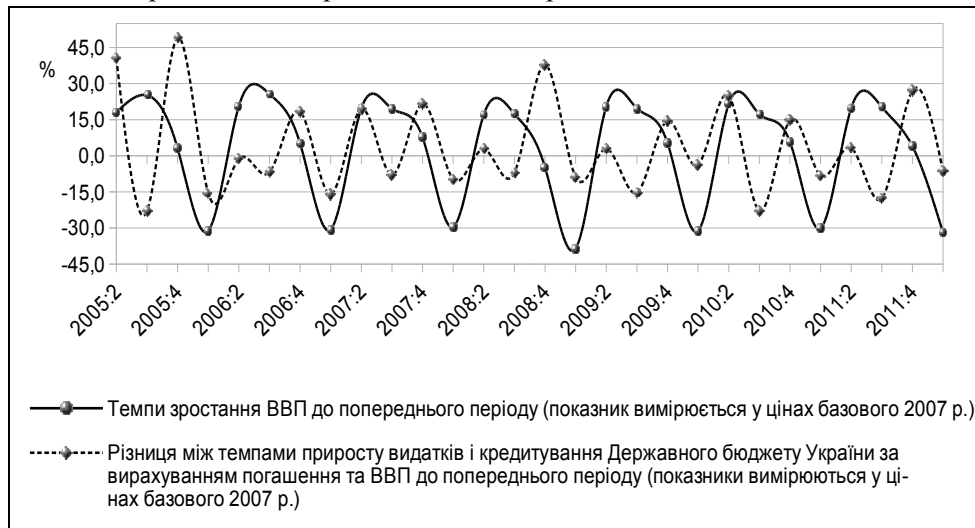

Рис. 3. Порівняльна характеристика зміни кінцевих споживчих витрат секторів ЗДУ і домогосподарств та валового нагромадження капіталу до відповідного періоду попереднього року в цінах базового 2007 р., %

Джерело: побудовано за даними Держслужби статистики України за відповідні роки.

На рис. 4 показано порівняльну динаміку зміни темпів зростання ВВП до попереднього кварталу по відношенню до різниці між темпами приросту видатків і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення та ВВП. Із рис. 4 видно, що у ті фази економічного розвитку країни, коли темпи

зростання витратів бюджету значно перевищують аналогічний показник для ВВП, темпи зростання сукупної валової доданої вартості суттєво зменшуються. Такі коливання відбуваються вже впродовж принаймні шести останніх років із середньою амплітудою близько 60% ($\pm 30\%$). У посткризовий період амплітуда дещо зменшилася, проте негативний характер впливу нарощення обсягу державних витрат на темпи зростання ВВП зберігається.

Рис. 4. Порівняльна динаміка зміни ВВП до попереднього періоду по відношенню до різниці між зміною витратів і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення і зміною ВВП, %

Джерело: побудовано за даними Держслужби статистики України за відповідні роки.

Цікавим видається також інше явище. У період кризи, коли темпи зростання виробництва на макrorівні значно скорочувалися, темпи зростання державних витрат не тільки не скорочувалися, а, навпаки, зростали. Не слід забувати і про те, що у періоди, коли доходи інституційних секторів знижуються, домогосподарства потребують посилення соціальної функції бюджету, тобто збільшення фінансування так званих "захищених" статей. Цей факт створює передумови до пролонгації нарощення витратів бюджету за інерцією навіть тоді, коли кризовий період розвитку вже пройдено (рис. 5).

Обсяг і структура витратів державного бюджету є важелем та індикатором фінансової політики країни і завдяки мультиплікативному ефекту слугує пожвавленню укладання економічних угод, або навпаки, їхньому згортанню. Зростання видаткової частини державного бюджету сприяє зростанню економічної активності, оскільки є фінансовим джерелом їхнього обслуговування, однак лише до певної міри. При занадто високих обсягах бюджетного сектора останній стає нездоланим тягарем для економіки. Важливо визначити ту межу обсягу державних витрат, вище за котру унеможлиблюється спроможність економіки до самовідтворення як такого.

Із метою встановлення межі обсягу витрат бюджету, за котрої темпи економічного зростання знижуються до нуля, автором побудовано регресію, що встановлює залежність між зміною реальних значень обсягу витратів і

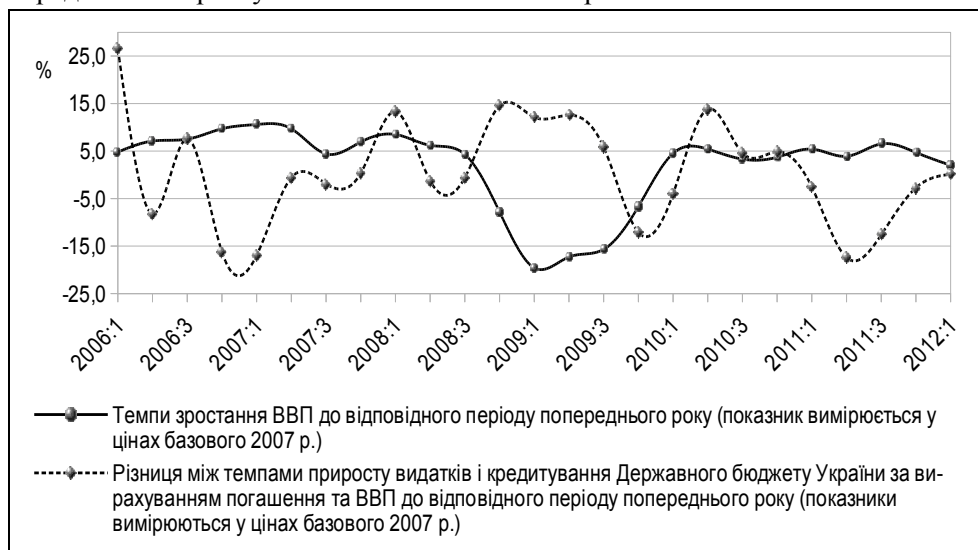
кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення та зміною реальних значень ВВП виду:

$$\Delta GDP_r = \frac{1}{\Delta \frac{BudgetExp_r}{GDP_r} (-1)^{1.292} \times \Delta BudgetExp_r (-2)^{0.428}} \quad (2)$$

де: ΔGDP_r – відношення обсягу ВВП у цінах базового 2007 р. до попереднього кварталу;

$\Delta \frac{BudgetExp_r}{GDP_r} (-1)$ – відношення питомої ваги обсягу видатків і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення у ВВП (показники вимірюються у цінах базового 2007 р.) до попереднього кварталу із лагом запізнення 1 квартал;

$\Delta BudgetExp_r (-2)$ – відношення обсягу видатків і кредитування за вирахуванням погашення Державного бюджету України у цінах базового 2007 р. до попереднього кварталу із лагом запізнення 2 квартали.

Рис. 5. Порівняльна динаміка зміни ВВП до відповідного періоду попереднього року по відношенню до різниці між зміною видатків і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення і зміною ВВП, %

Джерело: побудовано за даними Держслужби статистики України за відповідні роки.

Економетричні характеристики рівняння (2) подано у табл. 2. Дані цієї таблиці вказують на виразно стабільні статистичні властивості, що підтверджуються значеннями коефіцієнта детермінації близько 0,8 і статистикою Дарбіна-Уотсона близько 2. Ця залежність відноситься до рівнянь нелінійного типу із використанням степеневі функції. Регресія підтверджує негативний вплив приросту видатків бюджету на приріст ВВП, особливо за перевищення темпів зростання витрат бюджетної сфери над збільшенням сукупного ВДВ секторів економіки.

Для визначення значення приросту видатків бюджету, за якого темпи економічного зростання знижуються до нуля, за допомогою використання рівняння (2) змодельовано ситуацію зміни темпів приросту ВВП упродовж 2011 р. у межах $\pm 20\%$. Результати моделювання показано на рис. 6. При досягненні значення темпів приросту обсягу видатків і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення у цінах базового 2007 р., що дорівнює 10,6%, подальше нарощення темпів приросту бюджетних витрат призводить до економічного спаду. Слід нагадати, що на кінець 2011 р. темпи приросту видатків і кредитування Державного бюджету України становили 8,8%, що на 1,8% менше. Тобто резерв темпів розширення бюджетної сфери економіки для українських реалій може бути вичерпано при збереженні минулорічних тенденцій прискорення темпів зростання витрат сектора ЗДУ вже в кінці 2012 р. (рис. 5).

Таблиця 2

**Основні економетричні характеристики рівняння (2)
(вибірка IV кв. 2005 р. – I кв. 2012 р.)**

Назва показника	Значення
Коефіцієнт детермінації	0,801724
Скоригований коефіцієнт детермінації	0,793462
Стандартна похибка регресії	0,110169
Критерій Фішера	48,52157
Критерій Дарбіна-Уотсона	2,116448

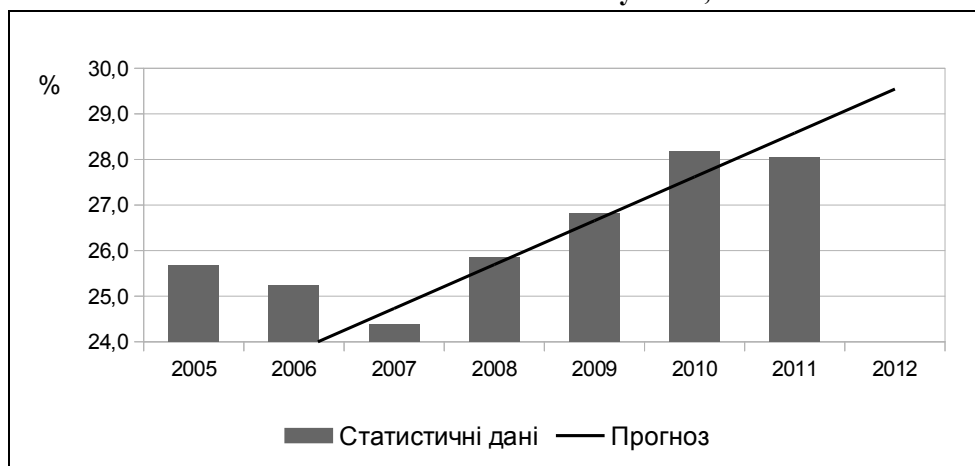
Як видно з рис. 6, критичною межею питомої ваги обсягу видатків і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення у ВВП, за якої темпи економічного зростання знижуються до 0%, є значення 30,8%. Слід нагадати, що на кінець 2011 р. питома вага реальних значень видатків і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення у ВВП становила 28,8%, що менше від критичної позначки на 2,0%. Зважаючи на той факт, що упродовж останніх трьох років відношення обсягу державних витрат до ВВП зростало зі щорічним темпом, який збільшувався в середньому на 1% (рис. 7), критичне значення обсягу бюджетних витрат за умови збереження такої тенденції буде досягнуто вже в кінці 2012 р. Можна аргументовано стверджувати, що Україна за умови дотримання тенденцій розвитку, що склалися, вже впритул наблизилася до граничної межі обсягу бюджетних витрат.

З огляду на результати проведеного дослідження для подальшого успішного нарощення темпів зростання економіки України слід вжити невідкладних заходів щодо коригування впливу бюджетних витрат на результати виробництва. З метою зменшення питомої ваги витрат бюджету у ВВП потрібно змінити підходи до регулювання розвитку економіки країни в напрямі припинення нарощення обсягу кінцевих споживчих витрат бюджетної сфери. На жаль, досягнути суттєвого зменшення абсолютних значень бюджетних витрат найближчим часом не виявляється можливим, беручи до уваги посилення інфляційних чинників розвитку економіки через подальше подорож-

чання енергоресурсів і необхідність обслуговування зовнішнього державного боргу, лівова частина сплати котрого припадає на 2012–2014 рр. Ось чому уряду України потрібно приділити максимум уваги щодо пошуку дієвих інструментів коригування впливу бюджетних витрат на розвиток економіки, особливо ж – протидії тенденції щодо скорочення питомої ваги розміру валового нагромадження основного капіталу сектора нефінансових корпорацій у структурі кінцевого використання ВВП.

Рис. 6. Визначення критичних значень темпів приросту витратів і кредитування Державного бюджету за вирахуванням погашення та питомої ваги показника у ВВП, %

Рис. 7. Динаміка питомої ваги обсягу витратів і кредитування Державного бюджету України за вирахуванням погашення у ВВП (показники вимірюються у цінах базового 2007 р.), %

Джерело: побудовано за даними Держслужби статистики України за відповідні роки.

Отримане нелінійне регресійне рівняння 2, що описує темпи зростання ВВП, є однофакторним, тобто враховує характер і силу впливу однієї змінної,

якою є зміна реальних значень обсягу бюджетних витрат. Для більш точної оцінки економічного зростання слід врахувати також інші фактори, що описують поведінку темпів зростання ВВП, які є предметом розгляду подальших публікацій автора з обраної тематики.

Продовження проведення дослідження слід зосередити на пошуку заходів, які сприятимуть зменшенню витрат бюджетної сфери та дієвих інструментів коригування окремих статей Державного бюджету України. Вивчення впливу видатків бюджету на темпи економічного зростання необхідно розглянути у взаємозв'язку із тенденціями розвитку інших інституційних секторів, базуючись на заходах ендogenous зростання [23]. Вивчення можливості використання ефективних інструментів задля розв'язання проблем, пов'язаних із нарощенням обсягу бюджетних витрат, є головним завданням забезпечення протидії зниження темпів приросту ВВП в умовах поширення другої хвилі світової фінансової кризи, джерело якої знаходиться у державному секторі економіки.

Список використаних джерел

1. Landau D. Government Expenditure and Economic Growth: A Cross-Country Study / D. Landau // Southern Economic Journal. – 1983. – № 49(3). – P. 783–792.
2. Kormendi R. Macroeconomic Determinants of Growth Cross-Country Evidence / R.Kormendi, P.Meguire // Journal of Monetary Economics. – 1985. – № 16. – P. 141–163.
3. Ram R. Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross-Section and Time-Series Data / R.Ram // The American Economic Review. – 1986. – № 76(1). – P. 191–203.
4. Grier K. An Empirical Analysis of Cross-National Economic Growth: 1951–80 / K.Grier, G.Tullock // Journal of Monetary Economics. – 1989. – № 24(2). – P. 259–276.
5. Barro R. Economic Growth in a Cross-Section of Countries / R.Barro // Quarterly Journal of Economics. – 1991. – № 106. – P. 407–443.
6. Nelson M. Deficit-Growth Connection: Some Recent Evidence from Developing Countries / M.Nelson, R.Singh // Economic Development and Cultural Change. – 1994. – № 43(1). – P. 167–191.
7. Jong-Wha L. Capital Goods Imports and Long-Run Growth / L.Jong-Wha // Journal of Development Economics. – 1995. – № 48(1). – P. 91–110.
8. Ghura D. Macro Policies, External Forces, and Economic Growth in Sub-Saharan Africa / D.Ghura // Economic Development and Cultural Change. – 1995. – № 43(4). – P. 759–778.
9. Guseh J. Government Size and Economic Growth in Developing Countries: A Political-Economy Framework / J.Guseh // Journal of Macroeconomics. – 1997. – № 19(1). – P. 175–192.
10. Kelly T. Public Expenditures and Growth / T.Kelly // Journal of Development Studies. – 1997. – № 34. – P. 60–84.
11. Gwartney J. The size and functions of government and economic growth / J.Gwartney, R.Lawson, R.Holcombe // Joint Economic Committee. – Washington, D.C. – 1998. – April. – 36 p.
12. Folster S. Growth Effects of Government Expenditure and Taxation in Rich Countries / S.Folster, M.Henrekson // European Economic Review. – 2001. – № 45(8). – P. 1501–1520.
13. Burton A. The Effect of Government Size on the Unemployment Rate / A.Burton // Public Choice. – 1999. – № 99(3–4). – P. 395–401.

14. *Геєць В.* Перспективи світового економічного зростання у 2000–2002 роках / В.Геєць // Вісник НБУ. – 2000. – № 2. – С. 20–25.
15. *Bassanini A.* The Driving Forces of Economic Growth: Panel Data Evidence For the OECD Countries / A.Bassanini, S.Scarpetta // OECD Economic Studies. – 2001. – № 33(11). – P. 9–56.
16. *Dar A.* Government size, factor accumulation, and economic growth: evidence from OECD countries / A.Dar, S.AmirKhalkhali // Journal of Policy Modeling. – 2002. – № 24. – P. 679–692.
17. *Saez M.* Government Spending and Economic Growth in the European Union Countries: An Empirical Approach / M.Saez, S.Garcia / University of Cantabria and University of Oviedo (Department of Economics). – 2006. – 11 p.
18. *Herrera S.* Public Expenditure and Growth / S.Herrera // Policy Research Working Paper. – The World Bank. – 2007. – № 4372. – 66 p.
19. *Afonso A.* Government Size, Composition, Volatility and Economic Growth / A.Afonso, D.Furceri // Working Paper Series. – European Central Bank. – 2008. – № 849. – 45 p.
20. *Mitchell D.* The Impact of Government Spending on Economic Growth / D.Mitchell // The Heritage Foundation. – 2005. – № 1831(3). – 18 p.
21. *Barro R.* A Cross-Country Study of Growth, Saving and Government / R. Barro // National Saving and Economic Performance. — Chicago: The University of Chicago Press. – 1991. – P. 269–301.
22. *Chobanov D.* What is the optimal size of Government / D.Chobanov, A.Mladenova // Review Literature And Arts Of The Americas. – 2009. – August. – 47 p.
23. *Геєць В.М.* Від екзогенно залежної до ендогенно орієнтованої стратегії розвитку економіки / В.М.Геєць, М.І.Скрипниченко // Економіка і прогнозування. – 2003. – №1. – С. 34–47.

*Надійшла в редакцію
23.01.2012 р.*